

5.1 NÁBOŽENSTVÍ V PRAZE

Ivana Přidalová

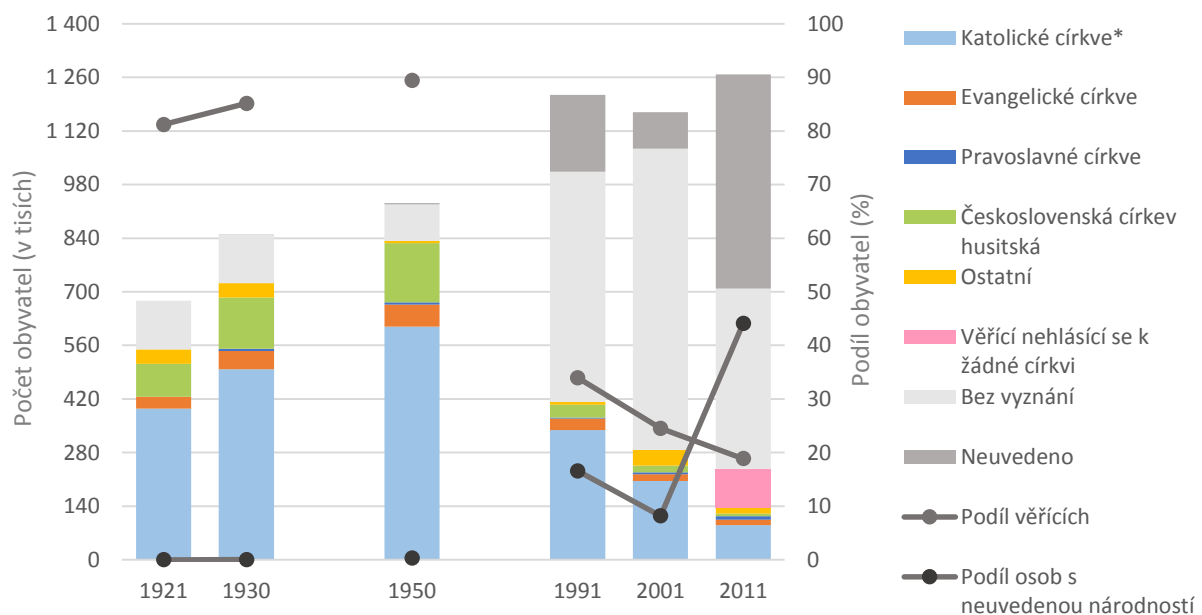


Religiózní krajina Česka prošla od počátku 20. století zásadními změnami, v jejichž popředí stálo na počátku 20. století, ale i dříve, hlavní město Praha (Boháč 1923). Předpokládáme, že i dnes Praha představuje místo, kde lze změnu náboženských poměrů pozorovat nejdříve a s vysokou intenzitou. Cílem specializované mapy je proto zhodnotit vývoj náboženské struktury hlavního města ve 20. století a zaměřit se i na trendy, ke kterým v Praze dochází v současnosti. Změny náboženské struktury, které v Praze nastaly v průběhu posledního století, se významně dotkly dominantních i okrajových náboženství. Mapa proto hodnotí zvláště vývoj dlouhodobě nejvýznamnějšího náboženského vyznání v Praze (příslušnost k římskokatolické církvi) a vývoj minoritních náboženských vyznání, jež jsou specifická pro různá období. Seznamuje rovněž s celkovou vnitřní náboženskou diferenciací Prahy v současnosti.

Specializovaná mapa vychází z aktuálních i historických pramenů, zejména ze Sčítání lidu z let 1921 a 2011. Doplnkově byly využity údaje z Boháčovy (1923) publikace založené rovněž na výsledcích cenzu. Kniha je jediným dochovaným zdrojem podrobnějších informací o náboženské struktuře meziválečné Prahy. Analýza vývoje náboženské struktury v Praze založená na datech ze sčítání lidu je však komplikována několika skutečnostmi. Rozrůstání hlavního města v průběhu 20. století a změny hranic některých územních jednotek znesnadňují hodnocení území celého města pomocí jediného vývojového ukazatele. Srovnání dat z jednotlivých sčítání je rovněž limitováno metodikou a územním detailem zjišťování údajů o náboženství. Výsledky některých sčítání byly v případě vybraných církví publikovány souhrnně za více církví dohromady (např. náboženské vyznání evangelické 1921–1930). Od roku 2001 je nově otázkou na náboženské vyznání dobrovolná, umožňuje tak ponechat ji nezodpovězenou, čehož využívá rostoucí podíl Pražanů (viz obrázek 5.1.1). Z tohoto důvodu, jsou-li v mapě využity výsledky sčítání 2011, jsou vztaženy k té části obyvatelstva, která náboženskou víru uvedla. Problematické jsou rovněž výsledky socialistických sčítání. Údaje o náboženské struktuře Prahy z cenzu 1950 nejsou dostupné ve větším detailu než za Prahu celkem, v letech 1961–1980 nebylo náboženské vyznání obyvatelstva zjišťováno vůbec. Na závěr je na místě zdůraznit rozdíl mezi *subjektivní deklarací* náboženské víry zjišťovanou v cenzu od *religiozity realizované*, založené na účasti na životě náboženské obce (Heřmanová 2009). Při srovnání dat SLDB s dalšími datovými zdroji vypovídajícími o religiozitě obyvatelstva (European Values Survey, sčítání účastníků bohoslužeb pořádané Českou biskupskou konferencí) byla zjištěna nižší míra realizované religiozity obyvatelstva v Česku než deklarované v SLDB, z hlediska regionální diference však různé datové zdroje vykazují shodu (Hůle 2005).

Dlouhodobým trendem patrným na území celého Česka je snižování podílu věřících na obyvatelstvu (Havlíček 2009) a ani Praha není výjimkou (viz obrázek 5.1.1). Zatímco

v první polovině 20. století se – patrně díky urbanizačnímu procesu – podíl věřících obyvatel v Praze mírně zvyšoval, v následujícím období došlo k jeho dramatickému poklesu. Ze skupiny věřícího obyvatelstva, která dříve představovala téměř 90 % pražské populace, se v posledních letech stala menšina (stejný trend pro Česko popisuje Havlíček (2008)). Spolu se snižujícím se podílem věřících Pražanů lze pozorovat také pokles počtu věřících největších českých církví. Snížil se například počet obyvatel hlásících se k římskokatolické víře, která v roce 2011 představovala 88 % všech katolíků v Praze. I přes významný pokles počtu věřících má však dnes římskokatolická církev v Praze nejpočetnější členskou základnu (206 tisíc osob v roce 2001 a 80 tisíc v roce 2011 oproti 497 tisícům věřících v roce 1930) ze všech registrovaných církví, které v Praze v současnosti působí. Její věřící tak tvoří zhruba třetinu všech věřících v Praze. Mezi lety 1921 a 2011 se změnilo také rozmístění věřících římskokatolické církve v Praze: zatímco v meziválečném období žilo zdaleka nejvíce římských katolíků v centrálních částech města, v současnosti jsou jejich počty v jednotlivých čtvrtích Prahy poměrně rovnoměrné.



Obrázek 5.1.1: Vývoj náboženské struktury Prahy v letech 1921–2011.

Zdroj: SÚS 1924, 1934, 1958; ČSÚ, 1991, 2001, 2011

Poznámka * = v roce 1921 pouze římskokatolická církev

Specifickým rysem Prahy ve srovnání se zbytkem Česka je výrazná koncentrace náboženských menšin. V meziválečném období byli významnou náboženskou menšinou židé, kteří představovali kolem 5 % věřících v Praze. Židé byli velmi výrazně prostorově koncentrováni do centra Prahy a přilehlých čtvrtí, a to hned z několika důvodů. Jednak jim bylo v minulosti povoleno bydlet pouze ve vyhrazených částech města (zejména v Josefově), jednak vzhledem k výhodnosti centra a vnitřního města pro obchod, který byl často jejich ekonomickou aktivitou, a také díky vyššímu socioekonomickému statusu, který židům umožňoval bydlet v zámožnějších čtvrtích Prahy (Boháč 1923). Vlivem

událostí druhé světové války a nástupu komunismu se však počet příslušníků židovské menšiny snížil na méně než desetinu počtu z roku 1930 (35,4 tisíc v roce 1930 vs. 3 433 osob v roce 1950). Nové náboženské menšiny se v Praze začaly objevovat v postsocialistickém období, a to částečně v souvislosti s obecným růstem zájmu o menší církve v české společnosti (Havlíček 2005): příznivce získávají například náboženské hnutí Svědkové Jehovovi nebo buddhistické náboženské směry. K růstu významu některých nových církví však značnou měrou přispívají rovněž přistěhovalí cizinci. Právě v katastrálních územích s větším podílem cizích státních příslušníků byl zjištěn i nejvyšší podíl příslušníků náboženských menšin, které v Praze nabývají na významu. Příkladem mohou být Stodůlky, kde dnes žije početná ruská menšina hlásící se k nově registrované Ruské pravoslavné církvi. Nově se v Praze objevuje také menšina osob deklarujících muslimskou náboženskou víru (1,2 tisíc osob), z nichž kolem 70 % představují občané cizích států.

Vysoká heterogenita		Nízká heterogenita	
Smíchov	1,19	Hostavice	0,83
Bubeneč	1,19	Lochkov	0,82
Lysolaje	1,19	Hájek u Uhříněvsi	0,81
Vinohrady	1,22	Holyně	0,80
Dejvice	1,22	Miškovice	0,74
Malá Strana	1,23	Přední Kopanina	0,74
Nové Město	1,24	Malá Chuchle	0,68
Střešovice	1,24	Nedvězí u Říčan	0,68
Vyšehrad	1,25	Zadní Kopanina	0,56
Staré Město	1,26	Cholupice	0,55

Tabulka 5.1.1: Katastrální území Prahy podle náboženské heterogenity v Praze v roce 2011.

Zdroj: ČSÚ, 2011

Poznámka: Náboženská heterogenita byla vypočtena pomocí indexu entropie, který umožňuje hodnotit prostorové rozmístění libovolného počtu skupin v území podle vzorce $h_i = - \sum p_{ij} \ln(p_{ij})$, kde p_{ij} představuje podíl obyvatel j -tého náboženství v území i . Nejvyšších hodnot index dosahuje, je-li v území zastoupen maximální počet náboženských skupin se srovnatelným počtem příslušníků. Pro výpočet indexu náboženské heterogenity pro katastrální území Prahy byli věřící příslušní k jednotlivým církvím rozděleni do sedmi skupin: 1. osoby bez náboženské víry, 2. věřící nehlásící se k žádné církvi ani náboženské společnosti, 3. katolíci, 4. evangelíci, 5. pravoslavní, 6. indická náboženství a islám, 7. ostatní a nepřesně určená náboženství. Maximální hodnotou indexu entropie pro 7 skupin je 1,95.

Ke změnám v náboženské struktuře Prahy došlo také během postsocialistického období. Nejvyšší míru religiozity dnes vykazují území ve vnitřním městě a na severozápadě Prahy, kde se nacházejí lokality považované za dobré adresy (Dejvice, Střešovice), a to navzdory tomu, že právě zde se nejvíce projevil pokles podílu věřících mezi lety 1991 a 2001. Současně se jedná o území s nejvyšší náboženskou heterogenitou obyvatelstva (spolu s centrálními katastry), tedy místa, kde se setkávají stoupenci všech sledovaných

náboženských směrů (viz tabulka 5.1.1). Naopak nejmenší religiozitu a nízký pokles podílu věřících v letech 1991–2001 vykazují čtvrtě tvořené velkými sídlištními celky (Bohnice, Letňany, Černý Most, Chodov, Stodůlky aj.). Nejnižší míra náboženské heterogenity obyvatelstva byla zjištěna v okrajových částech Prahy, jež si dosud zachovávají venkovský charakter.

Literatura:

BOHÁČ, A. (1923): Hlavní město Praha. Studie o obyvatelstvu. SÚS, Bursík a Kohout, Praha.

HAVLÍČEK, T. (2005): Czechia. Secularisation of the religious landscape. In: Knippenberg, H. (ed.): The changing religious landscape of Europe. Het Spinhuis, Amsterdam, s. 189–200.

HAVLÍČEK, T. (2008): Věřící jako menšina v Česku. In: Geografické rozhledy, 17, č. 4, s. 5, 19.

HEŘMANOVÁ, E. (2009): Náboženství a religiozita. In: Heřmanová, E., Chromý, P., Marada, M., Kučerová, S., Kučera, Z.: Kulturní regiony a geografie kultury. Kulturní realie a kultura v regionech Česka. ASPI, Praha, s. 43–53.

HŮLE, D. (2005): Víra deklarovaná x realizovaná. Demografie.info (Analýza). Dostupné on-line: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=161 (staženo 6. 10. 2014).

Zdroje dat:

ČSÚ (1991): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 3. 3. 1991. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2001): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2011): Databáze výsledků ze Sčítání lidu, domů a bytů k 26. 3. 2011. Elektronická databáze dat. Český statistický úřad, Praha.

SÚS (1924): Sčítání lidu v Republice československé ze dne 15. února 1921. Státní úřad statistický, Praha.

SÚS (1934): Sčítání lidu v Republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Státní úřad statistický, Praha.

SÚS (1958): Sčítání lidu v československé republice ke dni 1. března 1950. Státní úřad statistický, Praha.